

СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В ДРЕВНОИЗТОЧНИТЕ ОБЩЕСТВА

Емил Инджов

Технически университет – Габрово, ул. Хаджи Димитър №4, Габрово, България,

Кореспондиращ автор: indzhov@tugab.bg

SOCIAL SUPPORT IN ANCIENT EASTERN SOCIETIES

Emil Indzhov

Technical University of Gabrovo, 4 Hadzi Dimitar str., Gabrovo, Bulgaria

**Corresponding author: indzhov@tugab.bg*

Abstract

This article presents the forms of social assistance in ancient Eastern societies. Based on historical sources, the process of social support and the risk groups it covers is presented. It is concluded that social assistance is provided within the family, and the state engages in certain critical situations. The most mentioned groups that enjoy protection are those of widows and orphans.

Keywords: social support, Eastern societies.

ВЪВЕДЕНИЕ

Първите държавни организации, с добре развита административна структура и институции се появяват в Древния Изток. Но независимо от това, при тях липсва държавна политика по отношение на социалното подпомагане на рисковите групи в обществото. Свидетелствата за социалната работа в древноизточните общества не са многобройни. Едни от основните свидетелства за проявите на социална работа по отношение на нуждаещите се са съхранените религиозни текстове. Другата група документи са законодателните нормативни актове, в които откриваме информация за уязвимите групи в обществото, както и за формите на подпомагане.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Много важна информация за социалното подпомагане на нуждаещи се откриваме в законодателството на вавилонския владетел Хамурапи (1792 – 1750

г. пр. Хр.) Наред с правната регламентация на политическия и обществено-икономически сектор в него виждаме законоположения, които се отнасят до социално рискови групи, като болни, вдовици и сираци. В 148 и 149 параграф е регламентирано положението в семейството на заболелите от проказа съпруги. Законодателят предвижда възможност на съпруга да вземе друга жена, но не е длъжен да отхвърля заболялата. Тя може да остане в дома и нейният съпруг да се грижи докато е жива. Само по нейно желание може да се премести и да вземе със себе си вещите, които е донесла от бащиния си дом. От тези правни текстове виждаме, че основната институция за социална грижа в древното вавилонско общество е семейството. Основната грижа за болните членове е негово задължение.

Като основна рискова категория в обществото е представена тази на вдовиците. Във връзка с уреждането на техния статут им е отделено подобаващо място в законодателството. Направена е

разлика между овдовели законни съпруги и тези, които са робини. При положение, че починалият съпруг не е приел децата си от робинята за свои, те нямат правата над имуществото с останалите. Единствено тяхно право е да получат своята свобода. Законната съпруга има право да остане да живее в дома на своя мъж и да ползва имуществото, което ѝ е дадено като дар, без право да го продава. Нейните синове не могат да я изгонят от дома, защото е предвидено съдебно наказание. Вдовицата може да напусне единствено по своя воля, с правото за вземе със себе си зестрата. По този начин законодателят ѝ гарантира социална закрила, като не я лишава от подслон и имущество. При повторно омъжване вдовиците, които имат малки деца, могат да влязат в дома на новия си съпруг със съдийско решение, с което се предава имуществото от дома на първия мъж.

Един от важните въпроси, които законодателството разглежда в социалната сфера е този за осиновяването. Осиновените непълнолетни пренебрегнати лица, когато са отгледани и възпитани от приемното семейство остават в него, дори да има иск от биологичните родители за връщане. Същото правило важи за осиновен син от дворцов евнух или зикрум. В случай на осиновено малолетно лице, което не е определено като пренебрегнато, може да се върне при биологичните си родители, при негово желание. Когато осиновител на детето е занаятчия и той му предаде своя занаят, осиновеният не подлежи обратно на връщане в бащиния дом при предявен иск. Единствено, когато осиновеният не е изучил занаята на своя осиновител може да се прибере при биологичните си родители.

В случай, че осиновителят не припознава осиновеното дете за свое, то може да се върне при своите родители. Когато приемният баща реши да отпрати осиновено дете, което през годините полага труд в дома му, той е длъжен да

му предостави 1/3 от движимото имущество.

В законодателството се предвиждат редица наказания за неблагодарни осиновени деца. Така например ако осиновен от евнух или зикрум се отрече от приемните си родители му се отрязва езика. При нерегламентирано връщане в родния дом, в следствие на конфликт с осиновителите, му се изважда едното око.[1]

При древните египтяни, съществува представата за милосърдието като безкористно и облекчаващо нуждите на нуждаещите се.

В „Заветите на Птахотеп” има пасажи, които свидетелстват за грижи предимно в рамките на семейството. Там се казва: „Не бъдете алчни по отношение на своите роднини, бъдете кротки с могъщата сила.” Патриархалното семейство е основна социално подпомагача структура в Древен Египет. В рамките му се извършва подпомагането на бедни, вдовици и болни. Цялото имущество е съсредоточено в ръцете на мъжа и негова е ролята при подпомагане на близките в нужда. Обичайното право предвижда цялото наследство да остане за първородния син. Той е наричан наследник на своя баща и по този начин поема социалната подкрепа към всички нуждаещи се членове на семейството. Доказателство за тази роля е едно запазено писмо, в което вдовица моли своя починал мъж да защити интересите на своя син от необоснованите претенции на чужд човек.[2,127]

Писмени източници от Древен Египет ни дават информация за социална подкрепа от страна на богатите към бедните. За това свидетелстват думите на господаря Пиопинахта: „Дадох хляба си на гладния, облякох голите.” Много често при кризисни ситуации господарите откликват на нуждите на нуждаещите се. Обикновено това са случаи, свързани с неплодородни години и унищожаването на реколтата при различни бедствия. Социалната подкрепа се

изразява в предоставяне на храна от господарските излишъци.

Държавата изпълнява социални функции единствено в случаи на природни катаклизми, каквито например са сушата, наводненията причинени от разлива на р. Нил. В такива моменти тя се намесва и извършва регулация в социалните отношения и подпомага пострадалите.

За някои социални задължения на древните египтяни свидетелства Книга на мъртвите. Те се отнасят до осигуряване на храна на бедните и облекчаване на страданията на нуждаещите се. "Не съм създавал страдания на хората... Не съм лишавал бедния от неговия хляб насъщен... Не съм докарвал на ближния страдание... Не съм допускарал глад да има... Не съм си присвоявал хляб." [3, 23-24]

Форма на социално подпомагане към бедните са безплатните медицински прегледи, които провеждат някои лекари. Има информация за Синухе, който извършва подобна практика по отношение на сиромасите. [4]

Основен източник на информация за регулацията на обществените отношения в Древна Индия са Законите на Ману. В отделни текстове се съдържат разпоредби относно отделни рискови групи, техният социален статус и форми на подпомагане.

От законоположенията в глава 8 се вижда явна дискриминация по отношение на лицата, които са засегнати от различни болести – физически и психически. Те не се допускат нито като ищци, нито като свидетели в съда: "**нито нуждаещ се**, нито пиян, нито луд, нито измъчван от глад и жажда, нито изтощен от умора, нито измъчван от любов, нито ядосан, нито крадец (taskara)". Лицата с доказани увреждания са лишени и от правото да сключват, какъвто и да било договор. Документи, подписани от тях се приемат за невалидни и без всякаква стойност. Към тази група, освен лицата в

неравностойно положение, са причислени децата, старците, робите и зависимите от алкохол. По този начин те се лишават от основни граждански права. Ако за хората с психически увреждания, това е разбираемо, то за останалите въпросните ограничения имат дискриминационен ефект.

По отношение на финансовите задължения към държавния фиск лицата с увреждания се ползват с облекчения и привилегии пред останалите в обществото. Така в гл. 8, чл. 394 четем: "Слепият, слабоумният, сакатият (pNhasarpin), старецът на седемдесет години и този, който притежава знака на Ведата, не трябва да бъдат принуждавани от никого да плащат данък (кара)". Според законодателството царската власт винаги трябва да се отнася милостиво към бедните, болните, сираците, старците и тези, които са лишени от имущество.

В отделна глава Законите на Ману уреждат семейните отношения и най-вече въпроса за наследството. Напълно в духа на времето, лицата в неравностойно положение са лишени, по един или друг начин от това право. При осиновяване, осиновеното лице губи правото на наследство от биологичното си семейство. Той няма право дори да използва фамилното име на своя баща. В глава 9, чл. 201 подробно са изброени лицата от рискови социални групи, които нямат право на дял от наследството. Това са кастрати, изгнаници, слепи, глухи по рождение, луди, слабоумни, неми и сакати.

Единствено изключение се допуска ако кастрат и други по един или друг начин желаят да се оженят, техните потомци, ако придобият наследници на семейството, да имат право на наследство (dayarnarhati).

Въпреки посочените законови ограничения, по отношение на социално слаби и нуждаещи се лица, древноиндийското общество остава съпричастно към техните проблеми и

положение. Съобразно възможностите си хората подпомагат лицата от тези рисковни категории с храна, облекло и други потребни неща. Това е засвидетелствано и в призива на чл. 202 от 9 глава: "Нека мъдрият човек дава храна и дрехи на всеки справедливо, колкото може, в изобилие, защото този, който не дава, става изгнаник".[5]

За някои социални привилегии в Древна Персия получаваме информация благодарение на откритите през 30-те г. на XX в. архиви от Персеполис. Те са представени от две групи плочки, изписани с клинопис, на арамейски, гръцки, фригийски и староперсийски езици. В тях е отразено икономическото, административното и социалното развитие на древноперсийското общество през VI – V в. пр. Хр.

В текстовете не се коментират въпроси за уязвимите групи в обществото, за тяхното социално положение или подпомагане. Единствената информация, която се открива е свързана с допълнителното материално стимулиране на бременните жени. Те получават допълнителни възнаграждения, а онези, които дават живот на мъжки рожби получават още по-големи суми.[6,152] Тази социална подкрепа на държавата е в унисон с нейната политика и има за цел да гарантира демографското състояние и най-вече това на нейната армия.

Подпомагането на социално нуждаещите се лица в древното юдейско общество е отразено в старозаветната литература. От прочита на различните текстове се забелязва, че най-голямо внимание се обръща на категориите на вдовиците и сираците. Бедните са наречени сиромаси.

В Книга на пророк Исаия се призовава: "научете се да правите добро, търсете правда, избавяйте угнетен, защитавайте сирак, застъпвайте се за вдовица".(1;17)[7] Следващи напътствия включват подпомагане на нуждаещите се с храна, облекло и подслон. (58;7) [7]

Управляващите са заплашени с гнева на Господ при ограбване на имуществото на бедните, отстраняването им от правосъдие и накърняването на техните права. "Горко на ония, които създават несправедливи закони и пишат жестоки решения, за да отстранят сиромасите от правосъдие и ограбят правата на слабите между Мой народ, за да направят вдовиците своя плячка и ограбят сираците." (10; 1-2)[7] За онези управници, които се грижат добре за социално онеправданите пророк Исаия казва, че тогава за тях "светлина ще изгрее в тъмнината, и мракът ти ще бъде като пладне." (58;10)[7]

В Притчи Соломонови е засегнат въпроса със социалното положение на сиромасите (бедните) в древноюдейското общество. От някои текстове проличава напредналата социалната диференциация и изтласкването на бедните в периферията. Те са обект на изолация и омраза дори от своите близки, докато богатите се ползват с уважение. Поради това Соломон постановява: "Който презира ближния си, греша, а който е милосърден към сиромаси, блажен е. Който притеснява сиромаша, хули неговия Творец, а който почита Твореца, прави добро на нуждаещия се." (14; 21,31)[7] Ограбването и притеснението на бедните е заклеймено, защото те нямат вина за положението, в което са изпаднали. Морален дълг на всеки е да подпомага такива хора, или поне да не им причинява допълнителни страдания. "Който дава на сиромаша, няма да осиромашее; а който закрива очи от него, ще бъде много проклеван." (28;27)[7]

Отношението към родителите също е основен момент в юдейското общество. Почитта към бащата и майката е важна част от нравствената ценностна система и това проличава от следния текст: "Слушай баща си: той те е родил; не занемарявай майка си и кога тя остарее." (23;22)[7]

За определени форми на социално подпомагане в древното юдейско общество свидетелстват текстовете на Второзаконие. Те са свързани с някои регламентации на фискалната система. Постановено е, че на всяка трета година юдеите трябва да складираат произведения десятък край градските порти "тъй щото[...] чужденецът, сирачето и вдовицата, които са отвъд портите ти, да могат да дохождат, да ядат и да се насищат, за да те благославят Господ твоят Бог във всичките ти дела, които ще вършиш." [3,24]

На всяка седма година юдеите са длъжни да опрощават дълговете на ближните си, както и да подпомагат бедните сред тях. "Защото сиромасите никога няма да липсват от земята ти, затова ти заповядвам, като казвам: "Непременно да отваряш ръката си към бедния си и към оскъдния си брат в земята си." [3,25] Седмата година е определена и за освобождаване на продалите се в слугинство евреи.

Древното юдейско общество има изградена стройна система на благотворителност. Тя е регламентирана в религиозния кодекс Мишне Тора. Отбелязва се, че съществуват осем нива на благотворителност. При най-високото е поставен човек, който подкрепя изпаднал в бедност евреин, чрез подаряване на земя, партньорство и намиране на работа. Основната цел е да се избегне просията от чужди хора: "И ако брат ти обеднее и изпадне в тление между вас, тогава го подкрепи." [3,26]

Следващото ниво на благотворителност включва раздаването на милостиня на бедните, като двете страни в този процес остават анонимни. Като пример за такъв вид благотворителност е обособената специална стая в храма, където имащите правят тайни дарения, а нуждаещите се получават прехраната си оттам. Близко да това ниво на благотворителност е

дарението към благотворителните фондове.

При друг вид благотворителност имащият знае на кого дарява, но бедният не знае от кого получава. Такъв е случая с тайното подхвърляне на пари пред вратите на бедните. По-ниско ниво на благотворителност е, когато бедният знае от кого получава, но даващият не знае на кого дарява.

Други форми на подкрепа са даването на милостиня в ръката на нуждаещия се, преди той да я поиска; даването на милостиня, когато я поиска; даването на милостиня в по-малки размери от необходимото и най-ниското ниво на благотворителност е, когато се прави дарение с нежелание. [3,26]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Социалното подпомагане в древноизточните общества все още не представлява целенасочена държавна политика. Извършва се основно в рамките на семейството, като държавата се ангажира в социален план при определени ситуации. Обхватът на рисковите социални групи също е ограничен, а с най-голямо внимание се ползват вдовиците и сираците.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/hammurap.hm>
- [2] Avdiev, V., Istorija na Drevniya Iztok, Sofiya, Izd. "Nauka I izkustvo", 1989.
- [3] Hristov, Al. Hristomatiya po istoriya na socialnata rabota, Sofia, UI "Sv. Kliment Ohridski", 2023.
- [4] <https://chitanka.info/text/15822-sinuhe-egiptjanina/87>
- [5] <https://nauka.bg/iz-zakonite-na-manu/>
- [6] Uotars, M. Drevna Persiya. Kratka istoriya na Ahemenidskata inperiya, 550-330 g. pr. Hr., Sofia, Izd. "Ashur", 2017.
- [7] Bibliya, Sofia, "Sv. Sinod BPTS", 1993.

Благодарност: Докладът се публикува във връзка с проект № 2416 С